

Prevajalci poezije na razpotjih in stičiščih kultur

Poetry Translators at the Crossroads
and Intersections of Cultures

Jana Rajh Plohl

1.01 Izvirni znanstveni članek
DOI 10.4312/svetovi.3.1.137-153

IZVLEČEK

Članek se ukvarja s prevajanjem poezije, s praksami prevajalcev in njihovimi izzivi ob prevajanju, pri tem pa analizira prevodoslovne koncepte ter jih povezuje s področji kulturne in lingvistične antropologije. Raziskuje različne vidike in procese prevajanja poezije, s pomočjo katerih avtorica obravnava vprašanja o vlogi prevajalca, neprevedljivosti poezije, vplivu prevoda na jezik in o tem, kako lahko prevod prispeva k medkulturnemu razumevanju.

KLJUČNE BESEDE: prevajanje poezije, prakse prevajalcev, neprevedljivost, prevodoslovje, lingvistična antropologija

ABSTRACT

The article deals with the translation of poetry, the practices and challenges of translators, analysing certain concepts of translation studies and linking them to the fields of cultural and linguistic anthropology. It explores the various aspects and processes of poetry translation through which the author discusses the role of the translator, the untranslatability of poetry, the impact of translation on language, and how translation can contribute to intercultural understanding.

KEYWORDS: poetry translation, translation practices, untranslatability, translation studies, linguistic anthropology

Izhodišče za antropološko obravnavo prevajanja poezije in praks prevajalcev sta besedna igra pesnika in literarnega teoretika Borisa A. Novaka (2011: 7), da je prevajanje poezije bolj kakor *salto mortale* (skok v smrt) *salto immortale* (skok v nesmrtnost), ter trditev etnologa Valdimarja Hafsteina (2004: 310), da »s pojmovanjem posnemanja kot ustvarjalnega dejanja (in nasprotno, ustvarjanja kot dejanja reprodukcije) spodkopavamo logiko, ki ju postavlja v nasprotje«. ¹ Ob zavedanju, da je prevajanje beletristike, še posebej poezije, zahtevno in večplastno, sem skozi prizmo kulturne in lingvistične antropologije raziskovala, kako se v posnemanju izvirne pesmi načenjajo razmisleki o inovativnih pristopih prevajalcev.

Raziskava temelji na šestih poglobljenih polstrukturiranih intervjujih z izbranimi prevajalci in prevajalkami poezije: s poklicno in nagrajeno prevajalko Nado Grošelj, dijakinjama Našo Kolenik in Tatjano Kobe, ki sta sodelovali pri projektu Sing-a-Vision, v okviru katerega sta prevajali iz latinščine, zakoncema prevajalcema Darinko in Fawzijem Abderjem Rahimom, ki sta izdala dvojezično zbirko arabsko-slovenske poezije *Do kdaj* (2021), ter mlado prevajalko in pisateljico Liu Zakrajšek. Poleg intervjujev in diskusij o(b) konkretnih prevodih sem spremljala spletne in medijske objave o prevodoslovnih tematikah, ki sem jih zasledila na Tretjem programu RTV SLO, zlasti v oddajah *Ars Humana*, na literarnih spletnih straneh Poesis.si in Pesem.si ter na portalu Društva književnih prevajalcev Slovenije, ter se udeležila nekaterih javnih dogodkov, ki se ukvarjajo s predmetom obravnave, na primer Umetna inteligenca v kulturi: UI in prevajanje.

PREVODOSLOVNA VEDA V DIALOGU S KULTURNO ANTROPOLOGIJO

Za razumevanje sveta prevajalcev poezije je ključno poznavanje temeljev prevodoslovja, interdisciplinarne vede o prenosu pomena ob upoštevanju kulturnih značilnosti. Preizprašuje pojem prevajanja, ki ga lahko razumemo kot »namensko interkulturno interakcijo, pri kateri prevajalec dolguje obema stranema« (Pokorn 2017: 14). Poseben izziv pri prevajanju poezije je vprašanje neprevedljivosti, ki lahko nastane zaradi pomenske gostote, kulturnih elementov in različnih simbolnih vrednosti besed. V tem kontekstu lahko o jeziku razmišljamo tudi s perspektive (simbolne) antropologije, ki ga razume kot sestavni del simbolnega sistema kulture (Geertz 2019). S tem v mislih prevodoslovje umeščam v dopolnjujoč dialog s kulturno antropologijo, kar omogoča širši razmislek, ki presega zgolj fokus na obravnavano temo.

1

V pričujočem članku predstavljam izbrane vsebine seminarske naloge pri predmetu Seminar iz splošne etnologije, urbanih, sodobnih in tradicionalnih načinov življenja (izvajalk izr. prof. dr. Mateje Habinc in doc. dr. Ane Svetel), ki je v študijskem letu 2023/24 vsebinsko temeljil na konceptu ustvarjalnosti.

Prevodoslovna veda se je začela oblikovati v šestdesetih letih 20. stoletja s prispevki avtorjev, kot sta Eugene A. Nida in John C. Catford, ki sta razmišljala pod vplivom tedanje jezikoslovne paradigme. Ta, pod vplivom teorije univerzalne slovnice Chomskega, vidi vse jezike kot podobne v svojih globinskih strukturah (Pokorn 2017: 12).² Teorija tako podpira koncept simetrične enakovrednosti, ki trdi, da množica enakovrednih ali skoraj enakovrednih stavkov izvirnega jezika ustreza podobni množici stavkov v ciljnem jeziku, zaradi česar sta izvorni in ciljni jezik sploh prevedljiva (Nida 1964). Ob temeljnih delih prvih prevodoslovcev sta se vzpostavila tudi dva pristopa do jezika pri prevajanju: instrumentalni in hermenevtični. Instrumentalni koncept pri prevajanju predstavlja način komuniciranja objektivnih informacij, ki izraža misli in pomeni, kjer se pomeni nanašajo na empirično realnost ali obsegajo pragmatično situacijo. Drugi, hermenevtični, pa poudarja interpretacijo, ki jo sestavljajo misel in pomeni, kjer slednji oblikujejo realnost, interpretacija ustvarjalnih vrednosti pa je privilegirana (Rosman in Rubel po Venuti 2003: 6).

Skozi desetletja se je prevodoslovje razvijalo in odmikalo od zgolj jezikoslovnega pristopa k interdisciplinarnim raziskavam, ki vključujejo sociološke in antropološke koncepte, kot sta habitus po Bourdieuju (Pokorn 2017: 18) in emski pogled prevajalca (Pokorn po Simeoni 2017: 20). Trenutne smernice, ki se izražajo v postprevajalskih študijah (Arduini in Nergaard 2011: 8), raziskujejo prevajanje z vidika kompleksne interdisciplinarnosti, vključno s sodelovanjem s kulturno antropologijo, ki je skorajda neločljiva od prevajanja, vendar do pred kratkim ni pristopala k njegovemu sistematičnemu proučevanju (Rosman in Rubel 2003: 1). Globlja, kompleksnejša teoretizacija prevajalskega procesa prihaja v ospredje tudi med antropologi, ki razširjajo ožja pretekla antropološka zanimanja za prevajanje (Tihanyi 2004: 793).

V antropološkem kontekstu je pomembno poudariti vlogo jezikoslovja in osrednji pomen jezika v kulturi, ki ga je v prvi polovici 20. stoletja utemeljil ameriški antropolog Franz Boas. Zagovarjal je zbiranje etnografskega gradiva v maternem jeziku proučevane skupnosti, s čimer je omogočil globlje razumevanje kulture in njenega jezika (Rosman in Rubel 2003: 2). Posledično se je v naslednjih letih razvila tudi teorija njegovega učenca Edwarda Sapirja in Benjamina Leeja Whorfa, ki sta skovala Sapir-Whorfovo hipotezo, ki zagovarja idejo, da ljudje, ki govorijo različne jezike, živijo v »različnih svetovih« (Rosman in Rubel 2003: 12). Tukaj govorimo o (danes preseženem) jezikovnem determinizmu, ki izpodbija in onemogoča teorijo Chomskega, s tem pa preprečuje zmožnost uspešnega prevajanja.

Nezanemarljivo področje, ki predstavlja stičišče obeh ved, je razmerje moči v povezavi z jeziki. Po mnenju lingvističnega antropologa Josepha Erringtona je, v nasprotju z nekaterimi lingvisti, jezikoslovje, vključno s prevajanjem književnosti, globoko vpleteno v »kolonialistični projekt osvajanja in nadzora« (Ahearn 2017: 286). Ob tem ne gre za enostranske

2

Nida je v svojem temeljnem delu *Toward a Science of Translating* [Proti znanosti prevajanja] (1964) predstavil koncept dinamične ekvivalence. Pri tem načinu prevajanja je v ospredju učinek prevoda na ciljno občinstvo. Opira se na idejo Chomskega o univerzalnih strukturah jezika – te naj bi po njegovem spadale v globinske strukture jezika, medtem ko so površinske strukture konkretne oblike jezika, ki se pri prevajanju prilagajajo. Catford je v svojem delu *A Linguistic Theory of Translation* [Jezikoslovna teorija prevajanja] (1965) skušal opredeliti prevajanje kot proces zamenjave jezikovnih elementov iz enega jezika z enakovrednimi elementi v drugem jeziku. Njegov pristop je analitičen in osredotočen na formalne lastnosti jezikov.

proces, saj so jezikoslovci ustvarjali tudi »uporabno empirično znanje« (Ahearn 2017: 286), vendar niti samega jezika niti proučevanja jezika ni mogoče povsem ločiti od razmerij moči. Globalizacija je ob premisleku v povezavi z medsebojnim vplivom jezikov v sodobnosti bistvena, saj sta se ob njej pospešila migracija in s tem razvoj v komunikacijskih tehnologijah, »ki omogočajo nadnacionalne tokove idej, jezikov in asimetrij«, kar ustvarja »kreolizirane, mešane idiome poliglotizma – torej kompleksne in ustvarjalne mešanice jezikov«, kakor po Jacquemetu navaja Ahearn (2017: 139). Če razmišljamo na podlagi dognanj v zborniku *Translation and Power* [Prevod in moč] (Tymoczko in Gentzler 2007), se prevajanje poezije ne more izogniti tem globalnim tokovom in asimetrijam moči. Izbira jezikov, ki se prevajajo, pogosto odraža prevladujoče geopolitične trende. Poezija iz marginaliziranih jezikovnih skupnosti se lahko sooča s težavami pri doseganju širšega občinstva, medtem ko poezija iz dominantnih jezikov lažje prečka jezikovne meje. To lahko vpliva na prepoznavnost pesnikov, dostopnost njihovih del in na splošno razumevanje različnih kulturnih izrazov. S tem ozirom bi se premaknila na nosilce prakse, prevajalce, ki so, kakor je napovedala sogovornica Nada Grošelj, med seboj zelo različni; nekatere zanimajo klasična dela, drugi iščejo dela z veliko slogovnimi izzivi, tretji se ukvarjajo s sodobnimi jezikoslovnimi dilemami. Ravno zaradi mnogoterosti prevajalcev lahko govorimo o tem, da prevodi še naprej ohranjajo živost kulturnih opcij, o medsebojnem oplajanju jezikov in dejstvu, da manj jezikov pomeni manj znanja v najširšem smislu (Cronin 2003: 75).³

KDO SO PREVAJALCI POEZIJE?

Poleg osnovne seznanitve s prevodoslovjem želim podati kriterije, po katerih sem razmišljala o sogovornikih – kdo je torej prevajalec ali prevajalka poezije? V posebno kategorijo prevajalcev se uvrščajo zaradi predpostavke, da naj bi bila poezija glede na druge literarne zvrsti najtežje prevedljiva – o tem so se strinjali tudi vsi moji sogovorniki. Tudi glede na stopnjo profesionalizacije imamo pri njih opraviti s širokim spektrom; od tistih, ki se s prevajanjem preživljajo, do tistih, ki prevajajo laično. Kriterij za opredelitev prevajalca oziroma prevajalke poezije Društvo slovenskih književnih prevajalcev (znotraj katerega se podeljujeta tudi Sovretova in Jermanova nagrada) postavlja kvantitativno: kot člana (če bi se včlanili na osnovi prevajanja poezije) bi namreč sprejelo osebo, ki je prevedla vsaj 1200 verzov (Društvo slovenskih književnih prevajalcev 2024). Seveda pa stroka prepozna dobre prevajalce poezije s kriteriji nagrajevanja.⁴ Sogovornica Grošelj, ki je bila sama večkrat del komisij,

3

Na primer kadar se prevaja iz angleščine, se poveča senzibilnost angleščine do tujih, prej neznanih oblik, kot so specifični verzi drugih pesniških tradicij (Fraser 1966: 129). Angleščina pa nato, kakor izpostavlja sogovornica Grošelj, z razvojem (tudi kolonizacijskim) jezika vzajemno ponuja širok nabor besedišča drugim jezikom.

4

Razširjeno razpravo o sistemih nagrajevanja v Sloveniji sem zasledila v pogovorni oddaji Tretjega programa Radia Slovenija *Ars humana* z naslovom »O literarnih nagradah ali književnost ni šport« (Puljarević 2024). Pogovor je potekal večinoma o nagrajevanju izvirne proze, vendar so gostje oddaje osvetlili tudi teme, vezane na nagrajevalni proces, ocenjevalno komisijo in izbor nagrajencev.

pravi, da je pri delih pozorna na tistega, ki »zelo poskuša posnemati učinke originala«. Opise iskanja posebnega učinka in večkrat omenjene besedne zveze občutka za jezik lahko povežem tudi z nekoliko starejšo prevodoslovno literaturo, v kateri zasledimo, da naj bi bil dober prevajalec poezije bolj kot izobraženec na področju književnosti tudi sam pesnik oziroma mora imeti »pesniški dar« (Fraser 1966: 130).

Če nekoliko demistificiramo pojmovanje daru – vsi sogovorniki k literaturi in poeziji pristopajo s posebno naklonjenostjo (ali izpostavljenostjo, pozitivnim odnosom) že od otroštva, na mnoge so vplivali tudi družinski člani v ožjem krogu, ki so jim (bili) blizu: dedek Naše Kolenik je književni prevajalec, mama Tatjane Kobe je profesorica latinskega jezika, teta Nade Grošelj je bila tudi sama prevajalka poezije, mati pa je slovenistka ...⁵ Sogovornica Grošelj ugotavlja, da kljub spremljanju dela tete ni čutila, da bi sama imela kakšen poseben prirojen občutek za prevajanje: »Jaz sama pri sebi nisem videla, da bi imela kakršenkoli talent. Ali pa da bi se tako, recimo takoj na prvo žogo, spomnila enega res finega izraza.« V mnogih primerih so prišle prve pobude za prevode v študijsko-šolskem okolju, na primer pri seminarju na smeri primerjalne književnosti, s pomočjo delavnic, kot sta Singa-Vision in Prevajalnica JSKD, ali prek drugih projektov, ki spodbujajo prevajalsko prakso. Tovrsten primer so bile dejavnosti v sklopu projektnega društva Rozana, katerega člana sta bila zakonca Abder Rahim, ki je delovalo z namenom približevanja arabske kulture.

PRAKSE PREVAJALCEV IN IZJEMNOSTI PREVAJANJA POEZIJE

Predpriprava: poglobljeno branje in odnos do dela

Ob premislekih o specifikih prevajanja poezije sem se želela seznaniti s postopki prevoda poezije od začetka do konca. Glede na prakse, ki so jih opisali sogovorniki, lahko proces prevajanja poezije razdelimo na tri dele: predpriprava, delovni prevod in prevod, ki pa je do neke mere še zmeraj spremenljiv. V času predpriprave gre za poglobljeno in večkratno branje izbranega besedila. Pred pričetkom miselne ali »duševne« prakse se je prevajanje glede na odgovore sogovornikov izkazalo tudi za materialno prakso, ki se kaže na primer skozi potrebo po natisnjenih listih papirja ali prvem prevajanju v zvezek, kakor navaja Grošelj:

Moj delokrog ... Morda mi za kakšen krajši tekst zmanjka časa za natisnit ... Ampak drugače pa ja, jaz si to moram natisnit. Mislim, da je slabo za oči gledat v ekran toliko časa. Tako res zbrano gledat. [...] In potem vidim v natisnjenem še vse sorte stvari, ki so bile prej videt čisto v redu na ekranu, zdaj pa naenkrat niso več. [...] Poezijo po navadi tako prevajam, sploh če ima rime, najprej v zvezek in potem to pretipkam. Ampak pri tem pretipkanju jo še tako spreminjam, da mi včasih vzame še ravno toliko časa kot tista prva verzija. Včasih pa tudi ne, in sem zadovoljna že s tisto prvo verzijo.

5

Sogovornica Nada Grošelj jo je v pogovoru tudi posebej omenila, njena teta je bila namreč Marija Javoršek, Sovretova nagrajenka in prejemnica nagrade Prešernovega sklada, ki se je ukvarjala predvsem s francosko književnostjo.

Pri vseh sogovornikih, navkljub generacijski raznolikosti, fizični listi papirja predstavljajo (včasih neobvezen) del prevajalskega procesa. Družno strinjanje o natisnjenih besedilih se je izkazalo predvsem pri prevajanju daljših besedil. V primeru poezije, kjer gre večinoma za krajša besedila, pa so bile prakse mešane – ali je prvo prevajanje potekalo na papir ali pa že od začetka v kombinaciji z računalnikom; odvisno tudi od časovne razpoložljivosti.

Pisateljica Liu Zakrajšek meni, da se moraš z besedilom dodobra spoznati in ob večkratnem branju sprevideti njegovo večplastnost. Gre tudi za osebno izkušnjo, ki se lahko med dvema prevajalcema razlikuje:

Jaz sem prevajala za Beletrino za Festival vina in poezije od Lily Michaelides poezijo za nek krajši katalog. Potem pa je izšla dejanska knjiga, ki pa jo je ena prevajalka, ena punca, nisem vedela, da tudi ona to počne, jaz pač nisem vedela, da midve iste pesmi prevajava, in potem, ko sem šla gledat, je bilo res ful hecno, ker sta si bila ful podobna najina prevoda, eni pa so bili čist drugi. In to je odvisno od tvojega branja, tega, kaj ti razumeš. Ker vsak človek nekaj drugega vidi v poeziji.

Dijakinja Tatjana Kobe je branje poezije, ki jo oseba želi prevesti, primerjala z eksperimentalnim filmom: »Enako kakor pri eksperimentalnih filmih, ko moraš potem razmisliti o njihovi vsebini, isto je pri prevajanju.«

V fazi predpriprave gre tudi za seznanitev z avtorjevim opusom, da, po besedah Grošelj, »padeš v avtorjev miselni svet«. Na podoben način je razmišljala tudi Naša Kolenik, ki je prevajala v skupini s Kobe: »Zdi se mi bistveno, vsaj meni se zdi, da ujameš avtorjev ritem, stil. Stil, ja. Če je le možno, da prebereš čim več iz repertoarja.« Pomemben je tudi pregled že obstoječih prevodov, vendar Grošelj opozarja, da se sama izogiba branju prevodov pesmi, ki jo prevaja, saj bi jo preveč »zaslepili«.

Delovni prevod: sodobna orodja, družbena angažiranost prevajanja poezije in izzivi (ne)prevedljivosti

Drugi del prevajanja je najbolj raznovrsten. Obstaja sicer nekaj ustaljenih metod dela, ki se pojavljajo v času študijskega procesa; na primer pristop, v katerem se pesem prevede v čim bolj dobesednem smislu, brez ozira na interpretacijo. Nato se postopoma dodajajo plasti, ki naredijo prevod dobro samostojno delo v drugem jeziku, kot je povedala Zakrajšek. Vendar takšen način dela ni učinkovit za vse, nekoliko posmehljivo se je pojavilo ime prvega prevoda *ChatGPT*⁶ prevod se pravi prevod, ki spominja na rezultat strojnega učenja, ki ne vključuje poglobitve v pomen.

6

ChatGPT je jezikovni model podjetja OpenAI, ki med drugim omogoča funkcijo prevodov iz nabora jezikov naravnega jezikovnega procesiranja (NLP) velikih jezikovnih modelov (BLM). Zaradi večplastnosti književnih besedil ga prevajalci, vsaj če sklepam po svojih sogovornikih, uporabljajo z določeno distanco. Na enoznačno interpretacijo ob vnosu poezije za prevod opozori tudi program sam.

Na to temo se je pojavila tudi opazka ob preizkusu še dveh orodij za prevajanje, in sicer DeepL Translatorja in Googlevega spletnega prevajalnika.⁷ Na primeru DeepL Translatorja je Grošelj poudarila veliko vsebinskih zdrsov pri leposlovnih besedilih, za uspešno prevajanje iz arabščine v slovenščino pa se glede na preostale izkušnje prevajalcev skorajda pričakovano ni izkazal Googlev prevajalnik, kot sta razodela zakonca Abder Rahim. Tudi na dogodku Umetna inteligenca v kulturi: UI in prevajanje je gostja prevajalka Nadja Dobnik omenila,⁸ da veliko interpretacij temelji na bazi podatkov angleškega jezika – s tem, tako rekoč jezikovnim etnocentrizmom se izključujejo pogledi zunaj angleško govorečih območij, prav tako pa se s trenutnimi zmožnostmi algoritmov odvzema poudarek človekovega pristopa k prevajanju, pri katerem se povezuje več vrst inteligence (Cronin 2003: 118). Tudi najnovejša strokovna literatura uporabe orodij umetne inteligence (UI) za prevajanje, kot je na primer tematska številka revije *Babel: Literary Translation in the Era of Artificial Intelligence* (Ning in Hongtao 2023), je usmerjena v raziskovanje omejene kreativnosti UI in fenomena neprevedljivosti.⁹ Članki poudarjajo predvsem hermenevtičen manko UI, ki vključuje razumevanje ter interpretacijo kulturnega, zgodovinskega in političnega konteksta. Prevajalčeva dovzetnost za naštete (pogosto implicitne) nianse v besedilih pripomore k ohranjanju umetniške integritete prevoda, prav tako pa se s človeškim pristopom lahko bolje premoščajo etične dileme, ki lahko brez poznavanja konteksta privedejo do kulturne apropiacije in spornih reprezentacij. V nasprotju z odklonilnim odnosom do prevajanja literature z UI pa sogovorniki vidijo koristnost orodja pri prevajanju raznih birokratskih obrazcev in formularjev; skratka besedil, ki bi jih lahko umestili v množico del, opisanih v delu *Bulšihiti: Teorija* Davida Graeberja (2024).

Nekateri sogovorniki cenijo bolj skupnostni pristop k prevajanju. V pogovoru z Zakrajšek sem izvedela, da si nekateri prevajalci poezije ob dilemah pogosto pomagajo med seboj oziroma se posvetujejo z bolj izkušenimi: »Imajo ta princip, da se med sabo pogovarjajo in si pomagajo. In tudi tako. Jaz skoraj vedno, meni je recimo Boris A. Novak ful pomagal za to poezijo od Linde Gregg. Tako da je vredno, če imaš koga, da ga lahko vprašaš.« Raznolikost prevajalcev kaže množstvo preferenc; Grošelj na primer ne mara deliti svojih delovnih prevodov z drugimi prevajalci, razen morda z mamom, ki je jezikoslovka. Svoje nastajajoče prevode prebira tudi pred spanjem: »Jaz včasih malo berem svoje prevode pred spanjem, ko rabim samo nekaj za odklop. Ker tukaj ni nič novega, kar bi me zbudilo, ker tukaj že vse poznam.«

Sogovorniki omenjajo tudi prostorsko prilagodljivost pri delu prevajanja poezije. Zaradi večinoma krajših besedil se aktivnost prevajanja lahko izvede tudi na vlaku ali avtobusu, kakor opisuje Grošelj:

7

DeepL Translator je storitev strojnega prevajanja z uporabo nevronske mreže, vendar se osredotoča le na prevajanje besedil.

8

Dogodek je potekal 5. 2. 2024 v knjigarni LUD literatura na Trubarjevi cesti 51 v Ljubljani znotraj cikla pogovorov Umetna inteligenca v kulturi.

9

Prevod: *Babel: Literarno prevajanje v dobi umetne inteligence* (Ning in Hongtao 2023).

Za mene prostor prevajanja sploh ni pomemben ... Poezijo se da čisto krasno prevajati kjerkoli. Jaz jo lahko tudi na avtobusu, morda ne ravno na mestnem, tam bi mi bilo slabo. Ampak na kakšnih medkrajevnih pa absolutno, jaz sem kaj prevedla tudi na bazenu, na kakšni klopici ...

Tudi zakonca Abder Rahim sta izpostavila možnost prevajanja na vlaku, poleg prostorske pa sta dodala tudi časovno razsežnost, saj pogosteje prevajata pozimi, ko več časa preživita v notranjih prostorih.

Poleg zapisa se prevajalci ukvarjajo tudi z zvenom prevoda. Zanimivo je, da je tudi v preteklosti za uspešen prevod poezije veljal tisti, ki je dobro poslušljiv na radijskih oddajah (Fraser 1966: 123). V Sloveniji je še zmeraj velik poudarek na prenosu poezije v radijskih oddajah (večinoma na Tretjem programu Radia Slovenije, ARS), kot so *Literarni nokturmo*, *Lirični utrinek*, *Izšlo je ... Glasno branje prevoda je tudi razširjena metoda prevajanja v književnosti v širšem smislu, še posebej, kadar gre za zahtevnejša besedila: »Radka Vrančič pa še ena prevajalka, ki sta prevajali Prousta, sta baje cel prevod naglas prebrali.¹⁰ Zato, da bi videli, kako to zveni. Tako da je velika razlika, ali samo bereš ali tudi govoriš,« navaja Zakrajšek. Takšen delokrog v tandemu utečeno ubirata zakonca Abder Rahim. Ko sem ju obiskala, je Fawzi Abder Rahim spontano prebral eno izmed pesmi v arabščini, ki jo je pred kratkim ustvaril na temo lastnega doživljanja trenutnih razmer v njegovi rojstni državi, Palestini. Po branju arabskih verzov je v slovenščini pričel opisovati vsebino in občutke, ki se pojavijo pri posamičnih verzih: » [prebere verz v arabščini] Pomeni trpljenje na zemlji je že dolgo ... [prebere verz v arabščini] je prihajal čas, da bi odvrgli to ... [si ponovi besede v arabščini], to temo, ne? [...] [prebere verz v arabščini] [P]a te reklame, mislim, ki se ponavljajo ... Je popačeno, ne?«*

Njegova žena Darinka Abder Rahim je sočasno začela dopolnjevati moževe misli z iskanjem ustreznih slovenskih besed. Ob opisovanju »ponavljajočih se popačenih reklam« je na primer predlagala besedo propaganda. Za snovanje končne različice prevoda si bo pomagala z arabsko-angleškim in angleško-slovenskim slovarjem ob tesnem sodelovanju z možem. Pogosto on najprej najde prvi prevod izrazov v angleščini, nato pa skupaj iščeta ustreznice v slovenščini. Prevedeta skoraj vsako od njegovih avtorskih pesmi, gre že za neke vrste utečeno prostočasno aktivnost, ki preko jezika dopušča dodatno poglobljanje v raziskovanje in spoznavanje tako arabske kakor slovenske kulture. Tako se je tudi pričela njuna prevajalska pot – že v študentskih letih sta prevajala vrsto pomembnih arabskih pesnikov in pesnic, kot so palestinski pesnik Mahmoud Darviš, libanonski pesnik in pisatelj Khalil Gibran ter iraška pesnica Nazik Almalajka. V njunem primeru je pomembno, da prevedena poezija ne obstaja le kot oblika prevoda, ki jo najdemo v knjižnih izdajah, temveč predstavlja pomemben del družabnih dogodkov. Ob upokojitvi sta nekaj let aktivno delovala v Društvu za kulturo, razumevanje in dialog Rozana (ustanovljenem leta 2009) z namenom približevanja arabske kulture prek umetnosti, zaradi trenutnih političnih razmer v Palestini pa prevedeno in avtorsko poezijo predstavljata na dogodkih z ozaveščevalnim, aktivističnim namenom ter namenom podajanja glasu politično marginalizirani skupnosti (v študijskem

10

Radojka Vrančič, slovenska prevajalka in bibliotekarka.

letu 2023/24 sta obiskala na primer Filozofsko fakulteto in Fakulteto za družbene vede Univerze v Ljubljani).¹¹

V procesu ustvarjanja delovnega prevoda je ključna prevajalčeva iznajdljivost (tudi igrivost), kar Fawzi Abder Rahim opisuje kot »*vrtenje besed okoli*«. Glavni težavi pri prevajanju poezije sta iskanje pravega ritma pesmi in razreševanje dilem, povezanih z rima-njem. Vsak jezik se pri tem prilagodi pesmi izvirnika, kar odpira vprašanja o odnosu med prevodom in izvirnikom. Tovrstni pristop k odnosu do prevajanja lahko povežemo z esejem iz dvajsetih let prejšnjega stoletja *Die Aufgabe des Übersetzers* Walterja Benjamina (1972),¹² kjer avtor poudarja ne toliko zvestobo izvirniku, temveč harmonično srečanje jezikov, pri čemer prevajalčeva iznajdljivost pride najbolj do izraza prav pri poeziji. Tu se srečamo z enim od glavnih pomislekov pri prevajanju poezije: ali je sploh prevedljiva?

Sakai opozarja, da ravno proces prevajanja razkrije neprevedljivo: »Prevajanje v ospredje postavi razlike. Spodbuja mišljenje k združevanju zamrznjenih bistev, med katerimi se pojavi neprevedljivo« (2008: 52).¹³ Odvisno od pojmovanja prevedljivosti bi se – z nekoliko nerodnosti zaradi vprašanja brez pravega odgovora – moji sogovorniki, izvajalci procesa, odločili za neprevedljivost poezije.¹⁴ Ob tem so odpirali teme o občutkih in lastnostih jezikov, ki jih sami doživljajo; tako bi lahko razumeli tudi verz Stanisława Wyspiańskiego »Die Sonne nie tak Swieci jak stance« (1904).¹⁵

Vprašanje neprevedljivosti med drugim skriva že omenjeni odnos med izvirnikom in prevodom, dihotomijo pa lahko prenesemo na odnos med avtorjem (pesnikom) in prevajalcem. Odnos do izvirne pesmi naj bi se kazal kot Proustova magdalenica – prevod naj bi bil stimulant, ki pomaga priklicati izvirnik (Czerniawski 1994: 8), ali pa kot izvedba klasične glasbene kompozicije, pri kateri gre za izbiro, s katerimi glasbili jo bomo izvedli (Czerniawski 1994: 6). Nekateri prevodi se v tolikšni meri razlikujejo od izvirnikov, da bi jim prej kot prevod pripisali oznako priredbe, prepesnitve ali celo avtorskega dela (še posebej, ko vključujejo veliko besednih iger), kot zasledimo v naslednjih dveh primerih, ki jih je opisala Nada Grošelj:

11

Prevedena poezija se pogosto uporablja za namen osveščanja – kot na primer delo prevajalke Katje Zakrajšek, ki se ukvarja z afriškimi literarnimi ustvarjalci in pesniki, ki so pri nas pogosto prezrti. Aktivno pristopa k prevajanju in na portalu Poesis lahko zasledimo izčrpane prispevke ter preglede nagrajenih sodobnih afriških pesnikov (Zakrajšek 2018).

12

Prevod: Prevajalčeva naloga.

13

Izvirnik: »The work of translation has a way of bringing difference to the fore. It provokes thinking to coalesce around frozen essences between which the untranslatable emerges« (Sakai 2008: 52).

14

Poudarila bi, da tukaj ne gre za splošno mnenje, vseeno pa postavlja izhodišče za nadaljnji premislek; še posebej v navezavi s prevodoslovnimi in antropološkimi izhodišči na začetku članka.

15

Naslov pesmi in prvi verz enega izmed pionirjev poljskega modernizma Stanisława Wyspiańskiego, možen prevod: »Die Sonne ne sije kakor sonce.« Na njegov verz se je naslonil tudi Adam Czerniawski v prispevku o prevajanju poezije *Translation of Poetry: Theory and Practice* (1996). V kontekstu njegove navedbe verza gre za razmislek o razlikah med jeziki in iskanju »dru-gačnosti« (Czerniawski 1996: 7) v njih.

Pri nas je Alojz Gradnik prevajal kitajske pesnike, te, klasične kitajske pesnike, in seveda ne iz kitajščine, ampak posredno, preko drugih jezikov. Ko so potem videli te prevode, ko je to videl en Kitajec, ki je res razumel slovensko, je rekel, da so to zelo lepe avtorske pesmi.

Pri poeziji ne gre le za iskanje besednih ustreznih, temveč tudi za prevajanje drugih elementov, kot so metafora, stil, obarvanost sloga (vzvišen, surov, komičen ...), rima, ritem, stopica (Czerniawski 1994: 6). Še posebej zanimivo je prevajanje specifičnih metričnih oblik; v arabski poeziji je to na primer zanje klasična 14-delna stopica, ki je zmeraj ni možno ohraniti, je dejal Abder Rahim. Podoben primer, vezan na pesniško sredstvo, in sicer rimo, ilustrira tudi prevod pesmi ameriške pesnice Linde Gregg. Ko mi je Zakrajšek pokazala in prebrala njeno pesem, je izpostavila, da je pri prevodu v slovenščino ubrala nekoliko nekonvencionalno pot in dodala rimo, kjer je prej ni bilo. Prevedeno pesem je skupaj z drugimi izbranimi prevodi, ki so bili prvotno del študijskega seminarja, objavila v reviji *Sodobnost* pod naslovom *Slepeča svetloba* (Gregg 2022: 579–590).

*At Home*¹⁶

Far is where I am near.
Far is where I live.
My house is in the far.
The night is still.
A dog barks from a farm.
A tiny dog not far below.
The bark is soft and small.
A lamp keeps the stars away.
If I go out there they are.

Doma

Daleč, kjer sem blizu.
Daleč, kjer živim.
V svoji hiši, daleč stran.
Čez noč je mir.
S kmetije laja pes.
Drobižast pes, nedaleč spodaj.
Bevsk je nežen in mehak.
Svetilka rine zvezde stran.
Če stopim ven, poglej, so tam.

Nanašajoč se na zadnja dva verza:

»Če grem ven, tam so.« Ne vem, ne izraža tega presenečenja kot *there they are*. To, ko rečeš *there it is*, to v bistvu ima neko konotacijo tega, da ti vzpostaviš nekaj, kar je samoumevno. *There it is*, ne? In jaz sem to potem prevedla takole; jaz sem se odločila, da bom naredila eno stvar, ki mislim, da ni v običaju, ni običajna, ampak jaz sem dodala rimo tam, kjer je v angleščini ni. Ali pač, po moje je proti pravilom, prof. Novak je bil drugače ful navdušen in se mi zdi, da sem naredila prav, in dodala sem besedo, ki je v izvorniku ni noter. Ker včasih se moraš malo znajt. [...] Jaz sem to tako prevedla: »Svetilka rine zvezde stran, stopi ven, poglej, so tam.« Poglej – tega ni nikjer tukaj, ampak to je bil zame edini način za ohraniti ta *twist*.¹⁷

Z odločitvami, kot so dodajanje besed k verzom in vstavljanje ali odvzemanje pesniških sredstev, se prevajalci nenehno soočajo. Občutek vznemirljivosti ob novem prevodu ohranja motivacijo za prevajanje. Vidimo lahko, da gre poleg izkušenj za nenehno urjenje v inovativnosti in iskanju rešitev.

¹⁶

Izvornik: Linda Gregg, prevod: Liu Zakrajšek.mentorica popravljenega prevoda: dr. Sonja Weiss. Priredba za uglasbitev: Benjamin Virc.

¹⁷

Iz angl.: presenetljiv preobrat.

Za nekatere je prevajanje poezije tudi dobra vaja v urjenju različnih pesniških sredstev za ustvarjanje avtorskih del, tako je na primer pričel z lastnim ustvarjanjem sogovornik Fawzi Abder Rahim. Seveda je v ospredju tudi namen – predstavljamo si lahko, da je bil v primeru Gradnikovih prevodov *Kitajske lirike* (1958) cilj še vedno predstaviti klasično kitajsko poezijo slovenskim bralcem, vendar je to zaradi večje kulturne, časovne in jezikovne oddaljenosti težavno ter ambiciozno dejanje, ki se je zrcalilo v dojemanju prevodov enega izmed bralcev (odziv kitajskega poznavalca sprejemamo tudi z nekoliko distanco, saj gre le za eno mnenje).

Primer tanke meje med prevodom, priredbo in avtorskim delom je Grošelj osvetlila v lastnem prevajalskem delu, in sicer pri dvojezični pesniški zbirki poezije Toneta Pavčka *Majhnice in majnice* (2009), kjer je Grošelj prispevala prevode v angleščino. Pri nekaterih pesmih, kot je *Umko*, se je urednica odločila, da jih vključi brez prevoda. Na mestu, namenjenem angleškemu prevodu, je pojasnjeno, zakaj pesem ni bila prevedena. Primer kitice omenjene pesmi in komentarja k neuresničitvi prevoda:

Umko je veleum,
velekljun, velebum,
ljubljenec modrih trum,
znak za razum. (Pavček 2009: 48)

Komentar urednice Gaje Kos: »Pesem Umko ni prevedena, ker se poigrava z nizom podobno zvencih slovenskih besed« (Pavček 2009: 49).

Nekatere pesmi z vključenim besednim poigravanjem pa so bile vendarle prevedene. Oglejmo si pesem pesem *Besedovanje*, ki je za sogovornico predstavljala posebno preizkušnjo v iznajdljivosti. Pesem je navkljub besednim igram prevedla, vendar je bolj kakor besede izvirnika želela ponazoriti pesnikova slogovna sredstva. Razmerje med izvirnikom in prevodom je po njenih besedah v slednjem primeru vredno preizpraševanja, sama bi jo označila za *skoraj avtorsko*:

*Besedovanje*¹⁸

Če biva pek v opeki,
se skriva v mraku rak,
potem je lek v obleki
in v vsakem vlaku lak.

Če je v kravati krava,
v rabarbari barbar,
potem uboga para tava
pod paro in išče par.

Če ton v zatonu tone,
bonton kot roka gre v rokav,
potem je Tonetov na tone
in v vsakem Pavčku pav.

Wording Words

If dumps are found in dumplings,
the main spills through every domain,
and pain through every painting,
and rain through every brain.

If bran is part of brandy,
and rhubarb full of barbs,
a blockhead makes a blockage
and head for other parts.

If tones intone atonement,
and every grouch says Ouch,
then there are tons of Tones,
each Pavček has a pouch.

18

Pesem *Besedovanje* (Pavček 2009: 158) in prevod Nade Grošelj *Wording Words* (Pavček 2009: 159).

Če sede Tone med besede,
potone v njihov žlak
in pase lepih tonov črede
za besedopolni besednjak.

When Tone comes to Wordland,
he settles on the stones
and grazes, for his word stock,
a flock of tuneful tones.

Jaz sem prevajala Toneta Pavčka, *Majhnice in majhnice*, in tam je ena pesem, pri kateri gre za čisto besedno poigravanje. Pravi tako v smislu: če je v opeki pek in če je v koraku rak, in potem da en kup enih takih parov, ki v resnici etimološko niso povezani. No, dobro, opeka pa pek dejansko sta, korak in rak pa mislim, da ne ... In tam seveda je bilo pri angleščini treba iti na popolnoma druge kombinacije. Takrat sem razmišljala, da je tisto že bolj avtorsko delo. Za neke besedne igre, za neko štosiranje na določenem nivoju v slovenščini, to je že v bistvu bolj priredba kot dobesedni prevod. (intervju, Grošelj, 2024)

Razmislek o razlogih, da določena poezija predstavlja izrazito trd oreh za prevod, se lahko poveže z mnenji večine sodobnih lingvističnih antropologov, da jezik lahko pre-disponira (se pravi osebo naredi dovzetno za) razumevanje določenega svetovnega nazora – vendar ne na determinističen način, ki ne bi dopuščal preizpraševanja (Ahearn 2017: 88). Takšen primer je poezija Svetlane Makarovič, ki bi po mnenju Nade Grošelj zaradi vpletanja elementov iz folklornega izročila bila za prevajanje izjemno težavna ali celo nemogoča.

Vendar je ravno izziv nemogočega tisti, ki privlači nekatere prevajalce. Sogovornica Naša je označila prevajanje poezije kot »genialen trening za možgane«, podobno meni tudi sogovornica Grošelj:

Mislim, da mi je všeč ta izziv. Če je pesem dobra, je prevod zmeraj izziv, in ne glede na to, koliko imaš kilometrino. Seveda je to pomembno in hitreje prevajaš, ampak vseeno se zmeraj najde nekaj, vseeno moraš pri vsakem verzu premisliti, kako boš to konkretno prevedel, ne moreš nekaj avtomatično štancat.

Pesem avtorja vidi kot uganko, ki jo želi razvozlati in prenesti v drug jezik.

Fortleben pesmi in večplastnost prevodov

V tretji fazi prevajanja poezije gre za dokončanje prevoda. Pogosto ne gre za absoluten konec, saj se prevodi do objave nemalokrat dopolnjujejo in spreminjajo, prevajalci lahko tudi ustvarijo več prevodov istega dela. Po Benjaminu gre za tako imenovano nadaljnje življenje, *Fortleben* dela (1972: 11), kjer je prevajalčeva vloga ta, da podaljša življenjsko dobo besedila, s tem da preoblikuje in prilagodi izvornik skozi novo lingvistično lečo. Ob tem ne gre za strogo ohranjanje izvornika, temveč za njegov evolucijski proces in kontinuiteto. Trdnejša zapčatenost prevoda se zgodi, če gre za rok oddaje naročniku ali pa drugo obliko projekta, kot je bila na primer želja po samozaložniški izdaji dvojezične pesniške zbirke prevajalskega tandema Abder Rahim. Če gre za prevajanje, ki izhaja iz lastnega veselja in ni vezano na oddajni rok, se prevajanje lahko precej podaljša; tako je Naša Kolenik predstavila dedkovo prevajalsko aktivnost: »Saj, stvari se prevaja tudi

dve leti. Moj dedek zdaj prevaja *Balado o belem konju*, dve leti jo prevaja že.¹⁹ «Zadovoljiv končni prevod pesmi naj bi nastal predvsem s časom, ki se nameni prevodu, nadaljuje Naša med refleksijo o dedkovem delu: »To rabi čas, to se mora malo marinirat.«

Primer, ki holistično osvetljuje proces, mnoštvo prevodov in kontinuiteto življenja pesmi, skupaj z opazovanjem instrumentalnega in hermetičnega pristopa k jeziku, je bil gimnazijski projekt Sing-a-Vision (Zavižaj vizijo). Gre za »interdisciplinarni in multilinearni« (Virč, Mezeg, Škorjak 2024: 4) prevajalski projekt, ki združuje poezijo, glasbo in vizualno umetnost. V letu 2023/24 so ga vodili Slovenski prevajalski oddelek Generalnega direktorata za prevajanje, Oddelek za prevajalstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in Gimnazija Poljane. Projekt je bil razdeljen na tri faze: prevajanje pesmi, glasbeno interpretacijo in snemanje videospota. Zaključek projekta predstavlja izdajo knjižne zbirke najboljših prevodov in podelitev nagrad na zaključni prireditvi v Hiši EU v Ljubljani (Sing-a-Vision 2024).

Sogovornici Kolenik in Kobe sta s še eno dijakinjo, Julijo Pavlin Vodušek, iz latinščine v slovenščino prevedli še neprevedeno 69. pesem *Carmine Burane*.²⁰ Najprej so si med seboj ohlapno razdelile naloge; Kobe in Vodušek sta bili zadolženi za iskanje ustreznih besed po verzih, Kolenik pa je pomensko poglobljala in se osredotočila na vsebinske podrobnosti. Pri latinščini je prišlo do problema več pomenov istih besed, prav tako pa so bile problem jezikovne strukture, ki jih ni v slovenščini (na primer deponentniki).²¹ Kolenik in Kobe sta o prevajanju iz latinščine dejali, da jezik naslika državo in njene prebivalce ter njihovo dojetje sveta.²² Kadar se ukvarjamo z latinščino, dobimo vpogled v zamrznjeno besedišče, pri katerem zaznamo, da se je v rimskem imperiju življenje vrtelo okoli dveh slojev; političnega in kmečkega, sta dejali sogovornici. S tem lahko na prevajanje iz latinščine gledamo tudi kot na prevajanje iz enega v drugo časovno obdobje, ki vzpostavlja dodatno zavedanje o gibkosti sodobnih jezikov. *Tehnični* prevod Kobe in bolj *pesniški* prevod Kolenik sta zaradi časovne omejitve potekala hkrati, s skupnimi močmi pa so prevedle zadnji del pesmi. V različici, ki so jo oddale, so se odločile za nekaj tveganja, saj so uvedle večje vsebinske spremembe; namesto »puščice poželenja« so na primer uporabile »s poljubom«. Za tovrstne razlike so se odločile zaradi občutka *klišejskosti*, ki bi nastal ob prevodu simbola domnevne Amorjeve puščice. Po zaključku delavnice je bil njihov prevod nagrajen in pripravljen za uglasbitev, vendar pa je še ena končna različica nastala mesece po oddaji – ta je ostala v osebni arhivu. Prevod so želele dodelati zaradi občutka ponotranjenega konteksta, ki je nastal ob razmišljanju o prevedeni ljubezenski zgodbi. V končni knjižni izdaji projekta Sing-a-Vision (Zavižaj vizijo),

19

Branko Gradišnik, slovenski pisatelj, kolumnist in prevajalec.

20

Gre za zbirko srednjeveških posvetnih pesmi, največ v latinščini, nastalih večinoma sredi 13. stoletja, najdenih v benediktbeurnski opatiji. Pod imenom *Carmina Burana* je prvič izšla leta 1847, ko jo je uredil izdajatelj Johann Schmilller, svetovno slavo pa je doživela z istoimensko Orffovo uglasbitvijo nekaterih besedil leta 1936. Izbor in razširjeni izbor pesmi je v slovenščino prevedel Primož Simoniti, nekatere pa so ostale še neprevedene (Beguš 2009).

21

Latinski glagoli v trpniku z aktivnim pomenom.

22

Tukaj bi ponovno opozorila na Sapir-Whorffovo hipotezo in teorijo univerzalne slovnice Chomskega.

kjer je objavljenih 45 izbranih prevodov, so poleg izvirnika in dijaškega prevoda dodani tudi prevodi s popravki študentov v sodelovanju z njihovimi mentorji ter še tretja različica prevoda, ki je prirejena za uglasbitev. Iz enega izvirnika so torej nastali trije objavljeni prevodi (ki so po Benjaminu (1972) ustvarili kontinuiteto dela in se jezikovno prilagodili novim okoliščinam), v nekaterih primerih pa tudi več, vendar (še) niso objavljeni.²³

Izvirnik	Dijaški prevod	Popravljeni prevod	Priredba za uglasbitev
<i>Carmina Burana</i> 69.1–2	<i>Carmina Burana</i> 69.1–2	<i>Carmina Burana</i> 69.1–2	<i>Carmina Burana</i> 69.1–2
<p>1. Estas in exilium iam peregrinatur, leto nemus avium cantu viduatur, pallet viror frondium campus defloratur. Exaruit, quod floruit, quia felicem statum nemoris vis frigoris sinistra denudavit et ethera silentio turbavit, exilio dum aves relegavit.</p> <p>2. Sed amorem, qui calorem nutrit, nulla vis frigoris valet attenuare, sed ea reformare studet, que corruperat brume torpor. Amare crucior, morior vulnere, quo glorior. Eia, si me sanare, uno vellet osculo, que cor felici iaculo</p>	<p>Poletje je izgubljeno, odslej njega duh potuje, gaj več ne pozna krasot ptičje pesmi in zelena planjava je z listjem odeta, a bleda, oropana svojih cvetlic.</p> <p>Kar nekoč je cvetelo, je zdaj ovenelo, saj je sila hladu svoje zlo razodela, zaplenila blaženost gaja.</p> <p>Spodila je ptice, zrak je trpel v tišini.</p> <p>Vendar ni nobena sila dovolj hladna, da bi oslabila ljubezen, ki neguje plamen strasti, ki edina obnovi, kar brezčutna zima slabi. Hudo sem mučen in grenko trpim, ubija me rana, ki jo sam častim.</p> <p>O, če bi me le ona, ki rada osreči mojo dušo, želela ozdraviti s poljubom.</p>	<p>Že je poletje v izgnanstvo poslano, gaj ne pozna več krasot ptičje pesmi, zelena planjava blede, oropana svojih cvetlic. Kar nekoč je cvetelo, je zdaj ovenelo, saj je zla sila hladu zaplenila blaženost gaja, in ko spodila je ptice, s tišino je zrak vznemirila.</p> <p>Vendar nobena moč mraza ne more slabiti ljubezni, ki plamen neguje strasti.</p> <p>Ta namreč obnavlja, kar zima brezčutna slabi. Grenko trpim, ubija me rana, ki jo častim. O, da bi ona, ki s puščico blaženo rani mi rada srce, želela me z enim poljubom ozdraviti!</p>	<p>Že je v izgnanstvo poletje poslano, gaj ne pozna več krasot ptičjih pesmi, že blede planjava zelena, oropana svojih cvetlic. Kar nekoč je cvetelo, je zdaj ovenelo, saj zla sila hladu gaju radost je odvzela in ko spodila je ptice, s spokojno tišino je zrak vznemirila.</p> <p>A moč nobena hladna ni, da oslabila bi ljubezen, ki plamen goji strasti, ki sama obnavlja, kar zima brezčutna kazi. Bridko trpim, ubija me rana, ki sam jo častim. O, če bi me ozdravila z enim le poljubom, ki s puščico blaženo mi srce je ranila</p>

23

Avtorice dijaškega prevoda: Tatjana Kobe, Naša Kolenik, Julija Pavlin Vodušek. Prevod popravila: Urška Frangež, mentorica popravljenega prevoda: dr. Sonja Weiss. Priredba za uglasbitev: Benjamin Virc.

Sodobna prevodoslovna usmeritev, osredotočena na prevajalce, odpira antropologom nove raziskovalne možnosti, saj se tudi sami soočamo s tujimi jeziki in njihovim razumevanjem ter v določenem smislu delujemo kot »prevajalci« kulturnih značilnosti. Vpogled v prakse prevajalcev ter preplet prevodoslovnih in antropoloških pristopov omogočata globlje razumevanje jezikovnih vidikov, ki so pogosto slabše raziskani. Posebej poezija se giblje po vrhovodski niti med *salto mortale* in *salto immortale*, med sprva nasprotujočima si pogledoma na jezik. Ta pogled sega od determinističnih teorij Sapirja in Whorfa do teorije univerzalnih struktur Chomskega. Obe področji sta se razvili v usklajen dialog, ki zdaj razkriva večplastno razmerje do jezika. Prevajalci imajo pri tem ključno vlogo, saj s svojimi praksami, izbiro besedil in različnimi motivacijami za prevajanje zagotavljajo, da besedila dobijo novo časovno dimenzijo in nadaljevanje.

Pogovori s prevajalci poezije so nakazali, da prevajalci kljub raznolikostim izkazujejo skupni lastnosti: ustvarjalnost in inovativnost. Gre za posameznike, ki prakso prevajanja poezije prilagodijo svojemu načinu življenja – nekateri prevajajo v tandemu, kot zakonca Abder Rahim, drugi poudarjajo izmenjavo mnenj, kot sogovornice Zakrajšek in udeleženki delavnice Kolenik in Kobe, medtem ko tretji doživljajo prevajanje kot izrazito samostojno prakso, kot sogovornica Grošelj. Specifika poezije jih sooča z dilemami glede odnosa do prevoda, saj ta ni zgolj jezikovni proces, temveč vključuje poglobljeno razumevanje izvirnega besedila, avtorjevega sloga in kulturnega konteksta. Včasih se meja med prevodom in avtorskim delom zabriše do te mere, da tudi sami prevajalci prevod označijo kot avtorsko delo, kot smo opazili pri primeru pesmi *Besedovanje*. Nejasne meje med avtorskim delom, prevodom in samostojno avtorsko potjo sogovornikov, ki prevajanje uporabljajo kot način usvajanja pesniškega izraza, podpirajo Hafsteinovo začetno misel, da je dihotomijo med ustvarjanjem in posnemanjem vredno postaviti pod vprašaj.

Kljub zahtevnosti pa prevajanje poezije odpira prostor za jezikovno drznost, ki se kaže v premišljenem »uporništvu« do izvirnika – na primer z dodajanjem rime pri sogovornici Zakrajšek ali zamenjavo simbola Amorjeve puščice s poljubom pri dijakinjah Kolenik in Kobe. Druga oblika uporništva se kaže v izbiri jezika in besedil, iz katerih ali v katere se prevaja, pri čemer pridejo v ospredje dinamike moči med jeziki in globalna politika. Zakonca Abder Rahim na primer prevajata tako avtorsko poezijo kot dela sodobnih arabskih avtorjev v slovenščino, s čimer prispevata k premoščanju kulturnih in jezikovnih meja.

Prevajalci poezije odpirajo tudi širša raziskovalna obzorja, ki se nanašajo na družbene kontekste vrednotenja umetnosti (v našem primeru književnosti, tudi z ozirom na nova orodja umetne inteligence), estetike in podobno. Poezija morda ni docela prevedljiva, pa vendar za prevajalce poezije predstavlja neke vrste prijetno Sizifovo delo, kakor je v refleksiji za knjižno izdajo *Sing-a-Vision* nekoliko hudomušno pripomnila Našina in Tatjanina ekipa (Virc, Mezeg, Škorjak 2024: 77): »Prevajanje je torej brezkončen proces, dokler se ti od teksta, ker ga ljubiš in neguješ, ne zmeša in zgabi.«

CITIRANE REFERENCE

- Abder Rahim, Fawzi 2021 *Do kdaj: Pesniška zbirka*. Prev. Darinka Abder Rahim, Dragan Potočnik. Maribor: Klub kulturnih ustvarjalcev KU KU Maribor.
- Ahearn, Laura M. 2017 [2012] *Living language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford, Chichester : John Wiley & Sons.
- Arduini, Stefano in Siri Nergaard 2011 'Translation: A new Paradigm.' *Translation* 11(2): 8–17.
- Ning, Wang in Hongtao Wang, ur. 2023 *Literary Translation in the Era of Artificial Intelligence*. *Babel* 69(4). Shanghai, Beijing: Shanghai Jiao University, Tsinghua University.
- Beguš, Ines 2009 'Carmina Burana. Razširjen izbor.' *Acta Historiae* 17(1/2): 323–326.
- Benjamin, Walter 1972 [1923] 'Die Aufgabe des Übersetzers.' *Gesammelte Schriften* 4(1): 9–21.
- Catford, John C. 1965 *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Cronin, Michael 2003 *Translation and Globalization*. ZDA in Kanada: Routledge.
- Czerniawski, Adam 1994 'Translation of Poetry: Theory and Practice.' *The Polish Review* 39(1): 3–19.
- Društvo knjižnih prevajalcev Slovenije 2024 'Pogoji za včlanitev v Društvo slovenskih knjižnih prevajalcev.' DSKP. Dostopno na: <<https://www.dskp-drustvo.si/pogoji-za-vclanitev/>>, 10. 5. 2024.
- Fraser, G. S. 1966, On Translating Poetry.' *Arion: A Journal of Humanities and the Classics* 5(2): 129–148.
- Geertz, Clifford 2019 [1973] *Interpretacija kultur*. Prev. Božidar Kante in Vesna Debeljak. Maribor: Aristej.
- Gradnik, Alojz 1958 *Kitajska lirika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Graeber, David 2023 *Bulšihiti: Teorija*. Prev. Aleksandra Rekar. Ljubljana: Založba *cf.
- Gregg, Linda 2022 'Slepeča svetloba.' Prev. Liu Zakrajšek. *Sodobnost* 86(5): 579–590.
- Hafstein, Vladimar Tryggvi 2004 'The Politics of Origins: Collective Creation Revisited.' *The Journal of American Folklore* 117(456): 300–315.
- Nida, Eugene A. 1964 *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.
- Novak, Boris A. 2011 *Salto immortale: Študije o prevajanju poezije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Pavček, Tone 2009 *Majhnice in majnice: Pesmi mnogih let za mnoge bralce*. Prev. Nada Grošelj, Erica Johnson Debeljak, Alan McConnell-Duff in Andrej Rijavec. Dob pri Domžalah: Založba MIŠ.
- Pokorn, Nike 2017 *Sodobne metode v prevodoslovnem raziskovanju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Puljarević, Sašo 2024 'O literarnih nagradah ali književnost ni šport.' Radijska oddaja. Spletni vir: <<https://ars.rtvlo.si/podcast/ars-humana/15104106/175052813>>, 25. 7. 2024.
- Rosman, Abraham, in Paula G. Rubel 2003 *Translating Cultures: Perspectives on Translation and Anthropology*. London: Routledge.
- Sakai, Naoki 2008 *Translation and Subjectivity. On "Japan" and Cultural Nationalism*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Sing-a-Vision (Zavižaj vizijo) 2024 'Z vizijo v izzive.' Dostopno na: <<https://www.singavision.eu/sl>>, 12. 5. 2024.
- Tihanyi, Catherine 2004 'An Anthropology of Translation.' *American Anthropologist* 106(4): 739–742.
- Tymoczko, Maria, in Edwin Gentzler 2002 *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Virč, Benjamin, Adriana Mezeg in Matej Škorjak 2024 *Sing-a-Vision: Zavižaj vizijo*. Ljubljana: Založba Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani.
- Wyspiański Stanisław – 1904 'Die Sonne nie tak świeci jak słońce.' Spletni vir: <<https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/40167-stanislaw-wyspianski-die-sonne-nie-tak-swieci-jak-slonce.html>>, 9. 2. 2025.
- Zakrajšek, Katja 2018 'Novi afriški pesniki.' Spletni vir: <https://www.poesis.si/katja-zakrajsek-novi-afriški-pesniki/?fbclid=IwY2xjawHLi_RleHRuA2FlbQIxMQABHZskBAbRpwXanf_CXF2x0KtTcbjHInq3Hoic3UNIwl7K7TdFHUE8OAE9A_aem_gRpYohYzefmNENqUWTEf0w>, 13. 12. 2024.

INTERVJUJI

(posnetki in transkripti so hranjeni v osebnem arhivu skupaj z dovoljenji za uporabo osebnih podatkov)

Abder Rahim, Fawzi in Darinka, Ruše, 5. 5. 2024.

Grošelj, Nada, Ljubljana, 27. 3. 2024.

Kobe, Tatjana, Ljubljana, 23. 3. 2024.

Kolenik, Naša, Ljubljana, 23. 3. 2024.

Zakrajšek, Liu, Ljubljana, 19. 3. 2024.

SUMMARY

The article examines the complexities of poetry translation, particularly through the lens of cultural and linguistic anthropology. The author conducted interviews with six poetry translators, during which various dimensions of the translation process came to light. The research methodology also included an analysis of literature on (poetry) translation, media discussions, online resources, and participation in relevant events. Firstly, the article underscores the significance of grasping the foundational principles of translation studies as interdisciplinary, with the goal of conveying a comparable meaning while taking cultural subtleties into account. Secondly, it categorises the practices of poetry translators into three distinct phases: pre-translation, draft translation, and final translation. The pre-translation phase entails the extensive and repeated examination of the chosen text and its author. The draft translation phase involves testing various translation strategies, with some translators beginning with literal translations as a foundation. During this stage of the practice, a key question emerges: is poetry untranslatable? The article uses examples to illustrate that the relationship between the original and the translated work offers no simple answers – it's a grey area rather than a black-and-white dichotomy. The final translation phase seeks to produce a refined version that is coherent and complete in the target language, ensuring an afterlife for the original that is moulded to fit through the linguistic lens of the translators. The discussion also touches on the role of AI tools, noting that they frequently fall short in retaining the nuanced interpretation that is an integral part of literary works. In conclusion, the author recognises that poetry translation is often a continuous journey characterised by ongoing refinement and a series of iterations. While the complete translatability of poetry may be a Sisyphean task, the pursuit remains a deeply rewarding undertaking.